

Denne artikkelen kan kopieres fritt og videreformidles til andre.

En forutsetning er at navn på utgiver (Strinda historielag), årbokas årstall og forfatter(e) oppgis.

Det må ikke foretas endringer i artiklene.

Det er ikke tillatt å skanne eller kopiere bilder i bøkene for bruk i andre sammenhenger.

Ugress i Strinda, den gang da

Av Eli Fremstad

”Strinda den gang da” har publisert mange bilder som viser hvor dramatisk utviklingen har vært på Strinda i løpet av etterkrigstiden. Fra å være del av en landkommune med vekt på jordbruk, ble Strinda en del av Trondheim by, med veinett, boligfelt, forretningsbygg og institusjoner. Utviklingen gikk, som ellers der byen bredte seg, på bekostning av åker og eng, beitemark, bekkefar, spredte skogteiger og småhabitater, som til sammen gjorde at området hadde et ganske rikt planteliv.

I forhold til andre områder i landet har floraen i Trondheim og omegn vært relativt godt dokumentert de siste 150–200 årene. Til noen steder har folk valgfart siden 1770-årene, som Lade, med særlig fokus på Ladehammeren. Sluppen ble oppsøkt av botanikere da byens søppelfylling lå der, og noen godbiter ble funnet i ”Kropdalen”, som vi antar var dalen opp fra Sluppen langs Leirelva. Jernbaneutbyggingen førte i sin tid til at nye planter fant veien til byen, osv. Folks gjøren og laden har påvirket landskapet og plantelivet siden de bosatte seg her, om enn i ulik grad opp gjennom århundrene. Aldri har endringene i landskapet skjedd raskere enn i de aller siste generasjonene. Her kommer noen glimt fra utviklingen i plantelivet i Strinda. Bakgrunns materialet er publikasjoner

fra plantekyndige personer som var knyttet til Det Kongelige Norske Videnskabers Selskabs Museum (dagens Vitenskapsmuseet, NTNU) og plante materiale som finnes i museets herbarium, i noen grad også i herbariet til Universitetet i Oslo.

Strinda under ca. 180 moh. ligger under ”den marine grensen”, dvs. under grensen for avsetning av havleire i etteristiden, da havet nådde høyere opp i terrenget enn i dag (Sveian m.fl. 2007). Disse mektige avsetningene ga grunnla-



Nellikplanten klinte *Agrostemma githago* er ett av de ”gammeldagse” åkerugressene som er representert i J.E. Gunnerus sitt herbarium hos Vitenskapsmuseet, NTNU. I nyere tid er den i Trondheim funnet i perioden 1877–1994, sist sett ved Selsbakk.



Krokhals *Anchusa arvensis* (til venstre) fant Gunnerus på Blussuvoll i 1765 og innlemmet den i herbariet sitt. Senere er den blitt funnet oftest i området Gløshaugen–Lerkendal–Nardo og så på Sluppen og i Ilsvika, på det siste stedet i 1973. Den har trolig forsvunnet fra Strinda. I Frosta finnes krokhals fremdeles i åkerkanter.

Om kornblomst *Centurea cyanus* sier Gunnerus: ”Overalt i kornåkre, også i Berg prestegjeld, neppe uvanlig.” I 1880-årene var den ifølge Storm blitt sjeldnere, og Høeg presiserer i 1945 at ”nå har frørensinga utelukket den helt”. Senere er den registrert sporadisk mellom 1874 og 1995, sist i vei-skråning på Strindheim. Hvis vi finner den nå, kommer den fra utsåing av sommerblomster eller engfrøblandinger.

get for jordbruksbygda Strinda. Åsene ovenfor har tynnere og fattigere avsetninger. Der var forutsetningene for rydding av åker og eng dårligere, men desto bedre for skog og myr. Det er flaten under marin grense som har gjennomgått de største forandringene, mens åsene har mer ”intakt natur”, selv om også de er sterkt preget av skogs- og anleggsveier, hugst, turstier m.m.

All den tid folk har bodd der, har Strinda hatt sine ugress: planter som utnytter den forstyrrelsen i naturen som jordbruk, bosetning, ferdsel og annen aktivitet fører med seg. Men hvilke planter som omga folk har vekslet gjennom tidene.

Historiske ugress – på Gunnerus’ tid

Noen av de tidligste opplysningene vi har om floraen i Strinda skriver seg fra J.E. Gunnerus. Han var biskop i Nidaros bispedømme fra 1758 til 1773. Han bodde på Berg i Strinda og anga i sin *Flora Norvegica* (i to bind 1766 og 1772) en rekke planter som han fant i Strinda, bl.a. kulturplanter og åkerugress som var mer eller mindre vanlige på biskopens tid. Noen, som klinte, kornblomst, gullkrage og kornvalmue, er fargerike og vakre, men de var like fullt besværlige forurensninger i kornavlingene. Klinte og noen andre ettårige arter hadde modne frø samtidig som kornet var modent og ble høstet sammen med kornet.

Noen ugress har giftige frø som forringer kvaliteten til kornet. Kom de små frøene av slike arter i husdyrfôret, kunne de passere tarmsystemet og havne i rukene med spireevnen i behold. For andre kunne frøene også ligge i jorden eller i låven i årevis og fremdeles være spiredyktige. Det var vanskelig å bli kvitt dem. Tekniske nyvinninger, frørensing og bedre dyrkingsmetoder utover på 1800-tallet fjernet etter hvert disse og andre arter fra såkornet, og reduserte deres rolle som åkerugress. Senere ble de funnet sporadisk på steder med handel og samferdsel, som møller, siloer, ved jernbanen – og på byens store avfallsplass på Sluppen. Alle de gammeldagse ugressene er fremmede arter i Norge, med hjemstavn i mer sørlige og klimatiske gunstigere områder. Hos oss overlevde de ikke utenfor voksestedene som



Gullkrage *Chrysanthemum segetum* fra Gløshaugen 1769 finnes i Gunnerus-herbariet og er også omtalt i biskopens flora. Han angir ”Mari-gul” som norsk navn. Når planter har fått folkelige navn, tyder det på at de har vært kjent for mange. I dag ser vi den knapt, men den ble sist funnet i 1996 ved siloen i Ila.

det gamle jordbruket ga dem. De forsvant gradvis. De er nå bare av historisk interesse hos oss, men fremdeles kan en støte på dem i land med mer tradisjonell drift.

Før 1900 – på Storms tid

Konservator Vilhelm Storm ble mest kjent for sin interesse for fugler, men hans notiser fra 1880-årene om floraen i Trøndelag gir mange interessante observasjoner om planter. Han merket seg arter som i årenes løp var blitt sjeldnere, som kornblomst. For andre presiserer han at de er nykommere eller er blitt vanligere i hans tid. For eksempel har nyseryllik ”utvivlsomt utbredt seg overordentlig i senere Tider...omkr. 1850 kjendte jeg kun et sådant [voksested] for den her ved Byen; nu er den en af de



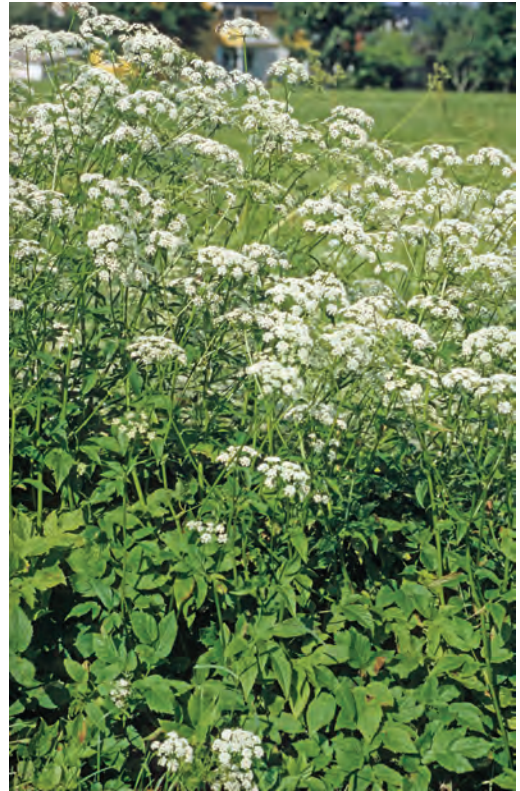
Gunnerus kjente til kornvalmue *Papaver rhoeas*, men neppe fra Strinda, for han nevner den ikke derfra i floraen, bare fra Østlandet. Storm, derimot, observerte den i en tjuetårsperiode til ca. 1860 på Lademoen, der ”den aftog År for År.” På Gotland kan den fremdeles beundres i store mengder i kornåkre. Den inngår i en del engfrøblandinger som ikke kan være komponert med tanke på trøndersk klima.



Storm merket seg at nyseryllik *Achillea ptarmica* økte mye fra 1850 til 1880-årene. Senere har den spredt seg fra åkerkanter til nesten all slags mark, ikke minst til overlatte enger og veikanter og steder der jorden er rotet til, selv til Nidelvas bredder.

almindeligste Agerplanter overalt på begge Sider af Fjorden.” For skvallerkål regner han opp steder i byen og i Strinda der han eller andre har sett planten. Dagens hageeiere skulle nok ønske de kunne skru tiden tilbake når det gjelder dette ugresset. Andre ugress, som åpenbart økte mye i Storms tid og ikke minst i tiden etterpå, er vinterkarse og åkertistel.

Mens de ”gammeldagse” ugressene fra Gunnerus’ tid gjerne var ettårige eller kortlevde arter som hovedsakelig formerte og spredte seg ved frø, var det flerårige planter med kraftige rotsystemer som bredte seg på 1800-tallet. Ikke minst dro slike planter nytte av kunstgjødsel som etter hvert kom i bruk. De vokser best på næringsrike steder, mens



Gunnerus kjente trolig ikke skvallerkål *Aegopodium podagraria*, for planter med det navnet i herbariet hans er feilbestemt. Men ”Squalder-Kaal” nevnes som medisinplante tidlig på 1700-tallet av Joachim Irgens som arbeidet som lege i Trondheim. På Storms tid hadde den begynt å gjøre seg gjeldende. I dag er den ett av de mest hårdnakkede ugressene i hager. Dessuten har den for lengst etablert seg i skog som står på god jord. Ta en tur til Lade og se selv!

de gammeldagse ugressene trives best på næringsfattig, mager mark. På gjødslet mark bukker de under i konkurransen med de mer robuste, flerårige artene. Fra åkerkanter og lignende steder i jordbrukslandskapet bredte de flerårige ugressene seg til brakke enger og åkre

og inntok mange andre steder, der ingen bryr seg om å fjerne dem. Så står de snart over alt.

Rundt andre verdenskrig – på Høegs tid

I 1945 understreker konservator Ove Arbo Høeg at noen ugress helt har forsvunnet fra Strinda, andre har holdt stand, mens noen sent innkomne arter er blitt vanlige. Tunbalderbrå vet vi ble importert til Norge av den botaniske hagen på Tøyen i 1862. Den har hatt eventyrlig suksess og finnes nå der folk arbeider og ferdes. Se bare etter langs fortauet, i veikanten, hagegangen, åkerkanten, jordhaugen bortenfor uthuset ... I løpet av ca. 150 år har tunbalderbrå ikke bare erobret Strinda, men store deler av Norge.

Gunnerus kjente til åkertistel, men Storm omtalte den som nykommer i 1880-årene på Fosen. Den var ”blitt meget alminneligere omkring byen” i 1945. Høeg nevner også vinterkarse, nyseryllik og gul gåseblom som vanlige. De to første har spredt seg mye og økt hele tiden, mens gul gåseblom nå nesten bare finnes i veikanter og lignende steder som følge av senere års utsåinger fra ukjente kilder. Med tiden er også en del innførte gressarter blitt vanlige utenom de dyrkede engene, som engreverumpe, hundegress, engsvingel, engrapp og timotei. Særlig hundegress viser stor livskraft og vokser som om den hørte naturlig hjemme i en rekke naturtyper.



Vinterkarse *Barbarea vulgaris* (til venstre) kan ha blitt innført til Norge som grønnsak. Den nevnes i den eldste norske hageboka, Horticultura, som C. Gartner fikk trykt i Trondheim i 1694. Den holdt seg lenge innenfor hagegjerdene, men Storm skriver i 1880-årene at den ”har udbredt sig stærkt i senere Tider”. I dag er den et av de synligste ugressene om forsommeren; blomsterstandene kan danne gule ”skyer” på mang slags forstyrt mark.

Historien til tunbalderbrå *Lepidotheca suaveolens* i Norge er velkjent. Som ugress er den svært vellykket, med rask spredning til så godt som hele landet i løpet av 150 år.

De siste tiårene – vår tid

Det største omslaget i nyere ugresshistorie er vi inne i nå – hvis en går med på at hageplanter som rømmer fra hagene kan betraktes som ugress når de etablerer seg i kulturlandskapet eller i mer eller mindre naturlig vegetasjon. Spredningen av dyrkede, fremmede (oppriinnelig utenlandske) arter skjer til dels i ganske stor stil. Trær, busker og stauder deltar i en gradvis omforming av strindabornes nærmiljø, som regel uten at folk flest merker det og gjør noe med det. Først når utsikten skjemmes av buskas av tromsøpalme, kjempebjørnekjeks eller hybridlirekne tar noen kanskje affære og kutter dem ned. Bare for å oppdage at de storvokste, flerårige plantene er svært vanskelige å bli kvitt. Som ugress kan en også regne platanlønn, mispler og kanskje rødhyll. Jo eldre og mer etablert et boligområde er, dvs. jo eldre hagene er, desto mer vil de fungere som spredningssenter for hageplanter som etablerer seg i naturmiljøer. Der trenger de ut arter vi er mer interesserte i og forpliktet til å bevare.



Det kan diskuteres om hagenøkleblom *Primula elatior* (til venstre) skal regnes som ugress eller ikke. Siden Storm omtalte den i 1880-årene fra Sluppen og Østmarka, er den blitt et nokså vanlig innslag i vårfloraen i veikanter, enger, småskog og skogkanter. Den visner raskt etter blomstring og fortrenger ingen hjemlige arter.

I Strinda, som i store deler av Sør-Norge, er rødhyll *Sambucus racemosa* blitt en vanlig busk i bebyggelse, skogkanter, hugstfelt og andre steder der det er åpen plass for den. På ett sett og vis opptrer den som et ugress. I 1945 skrev Høeg at den fantes hist og her i Strinda. Den har spredt seg mye på 60–70 år takket være fruktene som etes av fugler og fraktes av gårde med dem. I dag skjer spredningen av bl.a. blankmispel *Cotoneaster lucidus* også raskt, på samme vis.

Gjennom en periode på vel to hundre år har det skjedd en gradvis og for de fleste av oss umerkelig utvikling i ugressfloraen. Vakre, ettårige arter som spredte seg med frø (frøugress) i det tradisjonelle jordbruket opp til 1700- og 1800-tallet forsvant gradvis og ble etterfulgt av robuste, flerårige arter med stor spredningsevne via både frø og kraftige rotsystemer (rotugress). Slike planter

står i rikelige mengder i nærmiljøet til de fleste strindaboerne. I tillegg har mange forvillede hageplanter (stauder) invadert nærmiljøet deres, derav en rekke planter som ikke er så trivelige. Aller helst burde noen fjernes så snart de dukker opp, som tromsøpalme, kjempebjørnekjeks, slirekne og legepestrot, som alle bokstavelig talt har drepende virkning på planter vi heller vil omgi oss med.

Floraen i et område speiler i utgangspunktet de naturgitte forholdene, særlig klima, berggrunn og løsmasser. Men folk modifierer hele tiden plantelivet gjennom all sin aktivitet. I vår tid øker innslaget av fremmede arter ganske raskt; et trekk som Strinda har felles med store deler av Norge. Globaliseringen påvirker til og med plantelivet rundt oss.

Kilder

Balvoll, G. & Weisæth, G. 1994. Horticultura. Norsk hagebok frå 1694 av Christian Gartner. Landbruksforlaget, Oslo. 96 s.

Dahl, O. 1892. En gammel trondhjemsflora af Joachim Irgens. Archiv for Mathematik og Naturvidenskab 15: 348–391, 16: 1–49.

Fremstad, E. & Pedersen, O. 2009. Fremmede planter i Norge. Vinterkarse *Barbarea vulgaris*. Blyttia 67: 159–170.

Gunnerus, J.E. 1766–72. Flora Norvegica. 1–2. Nidrosiæ, Hafniæ.

Herbariene ved NTNU Vitenskapsmuseet og Naturhistorisk museum, Universitetet i Oslo.

Høeg, O.A. 1945. Planteveksten i Strinda. Strinda bygdebok. II: 451–470.

Korsmo, E. 1925. Ugress i nutidens jordbruk. Oslo, J.W. Cappelens forlag, Oslo. 694 s.

Storm, V. 1886–89. Notitser til Thronhjems Omegns Flora. I–IV. Kgl. Norske Videnskabers Selskabs Skrifter 1885: 1–36, 1886/87: 21–39, 40–51, 1888/90: 17–31.

Sveian, H., Dahl, R. & Lønø, G. 2007. Nidelva fra istid til Brattøra. S. 14–31 i Fremstad, E. og Thingstad, P.G. (red.) Nidelva, Trondheims hjerte. Bli med ut! 8. NTNU, Vitenskapsmuseet.

Illustrasjoner. Alle foto er tatt av Eli Fremstad.

Eli Fremstad, født 1945, er botaniker og førsteamanuensis ved NTNU, Vitenskapsmuseet, Seksjon for naturhistorie.